SPECIFICUL FUNCȚIONĂRII ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ECONOMIC SUPERIOR ÎN CONTEXTUL PROCESELOR DE TRANSFORMARE

Natalia STEFANCO,
lect.univ., USM

ABSTRACT: It is certain that higher education institutions have entered the era of great transformation. The environment in which they operate is fundamentally changed: professional knowledge and skills have become the main generator of economic development. At the same time, the university is no longer the only provider of high-quality knowledge. Competition in the market for knowledge and academic education services is getting tougher. Today's day urges to change the emphasis from acquiring knowledge to exploiting them through performance management and quality assurance

CUVINTE CHEIE: învățămînt economic superior, transformare, universitate.

Societatea contemporană, aflată mereu într-o continuă mișcare, devine, cu certitudine, un obiect al transformărilor evolutive. Procesele evolutive sunt determinate și înaintate de noile condiții și provocări ce se produc în fenomenele organice create de știință și ăn cursul vieții reale a omenirii. Totodată, dezvoltarea și modernizarea unei țări se axează și se bazează în totalitate pe știință, învățămînt, pe arta de a cunoaște cît mai bine tehnicile de calitate ce ar putea produce acele schimbări positive în viața factorului uman și în viața întregii societăți. realitatea cursului evolutiv al transformărilor într-o societate pune un accent deosebit pe procesele de organizare și dezvoltare a oricărui stat. În rezultat, perfecționarea și modernizarea învățămîntului devine subiectul principal al noilor politici de perspectivă. [1]

În noul context economic global, guvernanţa universitară îşi propune o mai bună integrare a universităţii în economie, prin oferirea de programe de studii adaptate condiţiilor economice actuale, într-o societate a cunoaşterii, super-tehnologizată şi informatizată. [4]

Personalizarea educaţiei devine o opţiune din ce în ce mai evidentă pentru universităţile orientate către managementul total al calităţii, iar acest lucru solicită flexibilitate şi reacţii rapide din partea universităţilor. Drept răspuns, universităţile devin tot mai centrate pe rezultatele învăţării şi pe dezvoltarea de competenţe recunoscute de către angajatori.

Conform **Strategiei Sectoriale de Dezvoltare a Educaţiei pentru anii 2013–2020: Educaţia reprezintă o prioritate naţională în Republica Moldova.** Ea constituie factorul de bază în transmiterea şi crearea de noi valori culturale şi general-umane, în dezvoltarea capitalului uman, în formarea conştiinţei şi identităţii naţionale, în promovarea aspiraţiilor de integrare europeană şi are un rol primordial în crearea premiselor pentru dezvoltarea umană durabilă şi edificarea unei societăţi bazate pe cunoaştere. Calitatea educaţiei determină în mare măsură calitatea vieţii şi creează oportunităţi pentru realizarea în volum deplin a capabilităţilor fiecărui cetăţean.[5]

Schimbarea epocilor, de la industrială la cea postindustrială, a impus spaţiului ex-sovietic un şir de reforme menite să facă faţă vitezei metamorfozelor din societate. Scopul oricărei reforme este obţinerea unui progres în domeniul în care se aplică. Dacă ne referim la reforma învăţământului, remarcăm faptul că în orice condiţii social-economice ea începe cu revizuirea finalităţilor angajate la nivel de sistem şi de proces educaţional. Se urmăreşte perfecţionarea managementului, modificarea structurii sistemului de învăţământ, în ultimă instanţă, modernizarea acestuia, calitatea fiind criteriul fundamental în aprecierea gradului de reuşită al reformei. Începînd cu anii 90 ai sec. XX, învăţământul din republica noastră a intrat într-un proces de schimbări radicale, avînd drept bază componentele enumerate anterior. În acest sens, am progresat de jure, declarînd trecerea la învăţământul formativ, elaborînd curricula, noi manuale etc.

Reforma învăţământului în republica noastră a fost "provocată" de schimbările social-economice şi politice radicale, intervenite o dată cu destrămarea Uniunii Sovietice şi obţinerea suveranităţii şi independenţei. Reaşezarea economiei de pe principiile administrării centralizate pe principiile liberei

concurenţe şi iniţiativei individuale, adică reorientarea ţării spre economia de piaţă nu putea să nu solicite şi o revizuire a paradigmei învăţământului pe care îl moştenisem din epoca sovietică. Reforma educaţiei deci devenise un imperativ al acelor timpuri. La baza reformei a fost pusă noua Lege a învăţământului, elaborată şi aprobată în 1995, iar "aşteptările" noastre de pe urma implementării acestei legi s-au materializat în Programul Naţional de dezvoltare a învăţământului pentru anii 1996-2005, aprobat de Guvern.

Este cert că instituţiile de învăţământ superior au intrat în epoca marilor transformări. Mediul în care acestea activează s-a schimbat fundamental: cunoştinţele şi competenţele profesionale au devenit generatorul principal al dezvoltării economice. Totodată, universitatea nu mai este singurul furnizor de cunoştinţe de înaltă calitate. Competiţia pe piaţa ofertei de cunoştinţe şi servicii educaţionale academice devine tot mai dură. Ziua de astăzi cere insistent schimbarea accentelor de la posesia cunoştinţelor la exploatarea acestora prin management performant şi asigurarea calităţii. În aceste condiţii, atât Ministerul Educaţiei, cât şi instituţiile de învăţământ superior sunt în permanent proces de căutare pentru a-şi îmbogăţi practicile şi valorile tradiţionale. Eforturile pe care le depune sistemul de învățământ național în domeniul modernizării şi reformării sistemului naţional de învăţământ superior, în contextul rigorilor şi exigenţelor europene, nu ar fi într-atât de vădite, dacă acestea nu ar fi susţinute şi de către partenerii noştri internaţionali, în special prin intermediul programelor comunitare. Promovarea reformelor în sistem poate fi realizată cu succes, doar în condiţiile identificării, preluării bunelor practici europene în domeniu şi implementării/instituţionalizării elementelor benefice şi valoroase pentru sistemul naţional de învăţământ superior.

Reformele de ultimă oră vizează, în special:

- perfecţionarea sistemului de gestionare a universităţilor,
- promovarea autonomiei universitare,
- asigurarea calităţii în învăţământ,
- promovarea mobilităţii cadrelor didactice şi a studenţilor,
- organizarea şi desfăşurarea formării continue, precum şi alte aspecte în sprijinul reformelor în învăţământul superior în contextul prevederilor Declaraţiei de la Bologna.

Reformele demarate de la aderarea țării noastre la Procesul Bologna s-au materializat și în elaborări de noi cursuri, curricule actualizate; lansări de noi programe; constituirea diverselor reţele, centre; dezvoltarea capacităţilor instituţionale şi a capitalului uman; dotări tehnice şi echipamente etc. [6]

Declaraţia de la Bologna, semnată la 19 iunie 1999, printre obiectivele majore stipulează şi promovarea cooperării europene în asigurarea calităţii, în scopul elaborării unor criterii şi metodologii comparabile. Această idee găseşte continuitate în Comunicatul de la Praga (19 mai 2001) care a reafirmat angajamentul de a stabili „o arie comună a învăţământului superior", promovarea cooperării europene pentru asigurarea calităţii - factor important în creşterea atractivităţii şi competitivităţii internaţionale a învăţământului superior european. A fost, de asemenea, recunoscut rolul vital al sistemelor de asigurare a calităţii în garantarea unor standarde înalte de calitate şi în facilitarea comparării titlurilor şi calificărilor din Europa. Ideea asigurării calităţii în învăţământul superior devine axă strategică principală în cadrul Comunicatului de la Berlin (19 septembrie 2003). Miniştrii europeni ai educaţiei au decis că până în 2005 sistemul naţional de asigurare a calităţii să includă:

- Definirea responsabilităţilor organismelor şi instituţiilor implicate;
- Evaluarea programelor sau instituţiilor, inclusiv cu implicarea evaluărilor interne, evaluărilor externe, participarea studenţilor şi publicarea rezultatelor;
- Un sistem de acreditare, certificare sau proceduri comparabile;
- Participare, cooperare internaţională. În Republica Moldova, în perioada 1999 - 2002 are loc un proces intens de elaborare a actelor normative și instrumentelor de evaluare și acreditare în învățământul național.

Ca entitate coordonatoare a procesului de evaluare externă și acreditare a fost instituit Consiliul Național de Evaluare Academică și Acreditare (pe lângă Guvern) , care avea următoarele atribuții:

a) evaluarea instituțională,

b) evaluarea planurilor și programelor de studii;

c) evaluarea activității științifice.

Mai târziu în perioada anilor 2002 - 2008 acest Consiliu se transformă în Departamentul de evaluare și acreditare, din cadrul Ministerului Educației, care avea în atribuții:

a) evaluarea externă și acreditarea instituțiilor de învățământ;

b) evaluarea instituțională,

c) evaluarea programelor de formare profesională.

În anul 2008 se crează o nouă Agenție de Asigurare a Calității pe lîngă Ministerul Educației, căreia i-au fost atribuite noi funcții: evaluarea rezultatelor școlare, evaluarea externă și acreditarea instituțiilor de învățământ, evaluarea programelor de formare continuă, atestarea angajaților din sistem. Această Agenție însă a fost preocupată doar de evaluarea rezultatelor școlare în învățământul preuniversitar.[4]

Procesul de la Bologna a readus la viață mari schimbări în sistemul de învățămînt a țărilor europene. Pînă în perioada anului 2010 au fost determinate etapele de reformare și parametri principali. În scopul unei perspective viitoare, în anul 2004 au fost intervievați aproximativ 700 de experți din 24 de țări, privitor la viitorul dezvoltării învățămîntului și a cercetărilor pînă în anul 2020. În baza răspunsurilor obținute a fost formulată Strategia Europa2020.

Statele membre răspund de propriile sisteme de educație și formare și fiecare universitate își organizează propria programă. Totuși, pentru că toate țările UE trebuie să facă față acelorași provocări în materie de învățământ superior, avantajele unei cooperări între acestea sunt evidente.

Învățământul superior și legăturile acestuia cu cercetarea și inovarea joacă un rol fundamental în progresul indivizilor și al societății, precum și în formarea unui capital uman cu înaltă calificare și a unor cetățeni participativi de care Europa are nevoie pentru a genera locuri de muncă, prosperitate și creștere economică.

Instituțiile de învățământ superior sunt, prin urmare, parteneri cruciali în realizarea strategiei Uniunii Europene de stimulare și menținere a creșterii economice. Strategia Europa 2020 are un obiectiv ambițios - ca până în 2020, 40% din tinerii europeni să aibă o diplomă de studii superioare.

Comisia Europeană colaborează îndeaproape cu responsabili naționali, pentru a-i ajuta la **elaborarea politicilor în domeniul învățământului superior** conform Strategiei pentru educație și formare 2020. Agenda de modernizare a învățământului superior stabilește cinci priorități-cheie pentru învățământul superior din UE:

1. creșterea numărului de absolvenți de învățământ superior;
2. îmbunătățirea calității și a eficienței sistemelor de educație și formare profesională;
3. promovarea mobilității studenților și a personalului și a cooperării transfrontaliere;
4. consolidarea „triunghiului cunoașterii”, adică a raporturilor dintre mediul academic și de cercetare și inovare;
5. crearea unor mecanisme eficiente de guvernanță și de finanțare pentru învățământul superior.

Pentru a se asigura că aceste obiective sunt îndeplinite, Comisia Europeană elaborează și promovează și instrumente menite să încurajeze mobilitatea (de exemplu Sistemul european de credite transferabile și Suplimentul la Diplomă), să favorizeze recunoașterea competențelor și calificărilor și să amelioreze calitatea informațiilor privind învățământul superior din Europa.

De asemenea, Comisia sprijină Procesul de la Bologna, care urmărește să promoveze reformarea învățământului superior în vederea creării unui Spațiu european al învățământului superior și schimbul de bune practici între diferite țări prin intermediul grupului de lucru pentru învățământul superior, creat în cadrul Strategiei pentru educație și formare 2020.

Nu în ultimul rând, în plus față de gestionarea programului Erasmus+ , care le oferă studenților multiple posibilități, Comisia sprijină și cooperarea internațională în materie de învățământ superior cu țări din afara UE.

Din istoria învăţământului economic

Ca şi multe alte domenii ale cunoaşterii, istoria ideilor despre economie şi-a avut momentul ei de graţie. Ne gândim la clasicism, cel căruia i-au dat miez adânc şi forţă intelectuală A. Smith,

D. Ricardo, J.S. Mill, Fr. Bastiat, J.B. Say. Clasic este şi Marx, unul de un soi special, cu şcoală şi mulţi ucenici. Dar cum evoluţia vieţii economice după modelul gândirii sale a eşuat lamentabil, peste tot şi pe toată linia, nu ne interesează o perspectivă a ştiinţei noastre care să îşi ia reper şi puncte de sprijin din această direcţie. Ne interesează, în schimb, o perspectivă cu sorginte în gândul şi scrisul celor şase mari apostoli creatori de sistem, pe care i-am numit mai sus. Cutezăm a spune că spre clasicism, atunci când ne încearcă gândul conturării unei pespective, suntem trimişi cu obiectivitate. Atunci, în acele momente, se spun lucruri mari, lămuritoare, cu bătaie lungă şi de natură să consolideze statutul unei ştiinţe în raport cu altele. Iar noi, economiştii, trebuie să concedem că izvoarele de la care ne adăpăm astăzi vin dinspre acolo. Atunci, s-a stabilit care este obiectul ştiinţei economice şi care-i sunt temele ei mari. Şi, implicit, care este fişa postului celui care oferă însufleţire pe acest areal al cunoaşterii – economistul.[3]

Am dori să redăm cîteva pasaje din ideile axpuse de Popescu G.[2] cu privire la trecutul învăţământului economic:

“Începuturile învăţământului comercial-economic se pierd în negura timpului. Mugurii începuturilor pot fi decelaţi în versetul public, în care se afirmă: „toate câte le dai, toate câte le iei, toate le scrie”. Însă, necesitatea unor instituţii specializate în pregătirea specialiştilor comerciali a apărut pe măsura depăşirii economiei închise feudale şi evoluţia societăţii pe calea economiei de mărfuri deschise capitaliste.

De cele mai multe ori, iniţiativa formării învăţământului comercial a pornit de la comercianţi şi oameni de afaceri. Cele mai multe şcoli comerciale, de nivel preuniversitar, au fost – cel puţin la începuturi – organizate şi finanţate pe baze particulare. În Italia, în perioada secolelor XIII-XVI, s-a dezvoltat o adevărată reţea a „şcolilor de abac”. La început, ele erau organizate pe lângă şcolile gramaticale, apoi au devenit independente şi chiar au intrat în curriculumul Universităţii Bologna. Unele surse susţin că începuturile învăţământului comercial organizat s-ar decela, undeva în spaţiul german, prin secolul al XIII-lea, deoarece, în unele şcoli, se învăţau – printre altele – „cititul, socotitul şi ţinerea registrelor” .

În perioada de până acum, evoluţia învăţământului commercial economic consemnează organizarea lui pe două niveluri: preuniversitar şi universitar. Ambele forme îşi revendică începuturile în interiorul secolului al XVIII-lea. Şi ambele forme de pregătire au fost încadrate – încă de la început – în categoria învăţământului practic-profesional. Iată, aici, o listă – desigur incompletă – a unora dintre primele şcoli comerciale preuniversitare înfiinţate în lume: secolele XIII-XVI– Scuole D’Abacco (Italia), 1757 – Aula do Comercio Lisabona (Portugheză), 1767 – Hamburgische Handlungsakademie (Germană), 1772 – Şcoala Comercială Sankt Petersburg (Rusă), 1780 – Academie de Commerce Mulhouse (Franceză), 1810 – Academia Comercială Moscova (Rusă), 1831 – Öffentliche Handels Lehranstalt Leipzig (Germană), 1838 – Şcoala Comercială Timişoara (Germană), 1853 – Roscher Handels Schule Budapest (Germană), 1862 – Şcoala Comercială Odessa (Rusă), 1864 – Şcoala Comercială Superioară „Alexandru Ioan I.” Galaţi (România); Şcoala Comercială Superioară „Nicolae Kretzulescu” Bucureşti (România), 1869 – Şcoala Comercială Superioară Braşov (Română), 1873 – Szkola Handlowa w Warszawie (Rusă), 1878 – Şcoala Comercială Superioară Cluj (Maghiară), 1885 – Şcoala Comercială Superioară Arad (Maghiară) etc.

Secolul al XIX-lea marchează şi apariţia primelor instituţii universitare de învăţământ economic. Cea mai veche dintre ele pare a fi fost École spéciale de commerce et d’industrie, înfiinţată la Paris în anul 1819. Apoi, în a doua jumătate a secolului XIX, asistăm, în Europa, la crearea unui adevărat sistem al instituţiilor de învăţământ economic superior. În ultima treime a secolului, apare şi prima instituţie de acest fel în SUA. La începutul secolului al XX-lea, au fost create şi în România două Academii comerciale.

Printre primele instituţii de învăţământ economic de grad universitar, amintim: 1817 – Accademia di Commercio e Nautica Trieste, 1819 – École Spéciale de Commerce et d'Industrie Paris, 1826 – Göteborgs Handelsinstitut, Suedia, 1843 – Grüners Handelsakademi Copenhaga, 1848 – Bryant & Stratton Mercantile College, SUA, 1852 – Institut Superieur de Commerce et d'Industrie Anvers, 1854 – Eastman Business College, SUA, 1856 – Prager Handelsakademie (Germană), 1857 – Wiener Handelsakademie; Pester Handelsakademie, 1863 – Akademie für Handel und Industrie Graz, 1868 – Scuola Superiore di Commercio Venezia, 1871 – École Supérieure de Commerce Rouen, 1872 – École Supérieure de Commerce Lyon, 1879 – Handelsakademie Innsbruck, 1881 – Wharton School of Pennsylvania, SUA, 1882 – Handelsakademie Linz, 1886 – Scuola Superiore di Commercio Bari; Scuola Superiore di Commercio Genova, 1895 – London School of Economics, 1897 – École Supérieure de Commerce Nancy, 1898 – Handelshochschlule Leipzig; Aachen, 1901 – Handelshochschule Köln; Handelshochschule Frankfurt, 1901 – Scoala Comercială Medie Atena, 1902 – Academia Comercială Maghiară Cluj; Birmingham Business School; Universita Commerciale Luigi Bocconi Milano, 1906 – Handelshochschule Berlin; Szkoła Główna Handlowa w Warszawie (Polonă), 1908 – Harvard Business School, 1913 – Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale Bucureşti, 1915 – Handelshochschule Königsberg, 1920 – Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale Cluj etc.

În perioada 1920-1930, s-a produs o modificare majoră, fundamentală, de substanţă a curriculumuluui instituţiilor de învăţământ comercial-economic, prin orientarea studiilor către Economia întreprinderilor. La mijlocul anilor 1920-1930, nucleul central al curriculumului Handelshochschulen din Germania a devenit studiul **Economiei întreprinderilor** (**Administrarea afacerilor**, Betriebswirtschaftslehre), disciplină iniţiată şi dezvoltată de Heinrich Karl Nicklisch (1876-1946). În consecinţă, planurile de învăţământ au fost modificate corespunzător, cuprinzând ca discipline fundamentale: Introducere în Administrarea afacerilor (Betriebswirtschaftslehre); Administrarea afacerilor comerciale; Tehnici comerciale; Teoria întreprinderii industriale; Management financiar; Tranzacţii internaţionale; Operaţiuni la termen (Future Contracts); Practici comerciale şi condiţii de livrare; Introducere în contabilitate; Teoria şi practica bilanţului; Contabilitate, calcul şi statistică în instituţiile bancare; Matematică bancară şi tranzacţii de capital; Introducere în analiză; Psihologia muncii în întreprindere; Introducere în marketing (Kaufmännische Werbelehre). „Ştiinţa economiei private" şi, ulterior, „Economia întreprinderilor" a devenit şi a rămas nucleul principal al învăţământului comercial-economic în toate instituţiile de profil din lume şi din România. În felul acesta, ştiinţa economiei sociale se îmbină şi se completează armonios cu ştiinţa economiei întreprinderilor, inclusiv cu tehnicile comerciale, iar, pe de altă parte, disciplinele de specialitate din Academiile Comerciale sunt ridicate la rangul disciplinelor ştiinţifice. Experienţa istorică denotă că sistemul învăţământului superior din Europa a fost organizat – în mod tradiţional – pe trei niveluri:

1. Universităţile, cu facultăţile: teologie, filosofie, drept şi medicină;
2. Academiile, numite „universităţi aproximativ incomplete" (având aceleaşi criterii de înscriere şi exigenţe ca universităţile), pentru că nu includeau una sau mai multe dintre cele patru facultăţi tradiţionale;
3. Colegiile tehnice, de artă şi altele asemănătoare.

După cum se poate observa, universităţile erau considerate şi apreciate ca forma instituţională cea mai înaltă a învăţământului superior. Aici „se cultivau valorile umanismului şi se realiza activitatea ştiinţifică". Urmau, Academiile (inclusiv cele comerciale), „universităţi incomplete", unde – se aprecia – activităţile de cercetare şi reflecţie ştiinţifică nu mai sunt exclusive, ci se împletesc cu educaţia practică, aplicativă. În fine, pe locul al treilea, se situau instituţiile tehnice, artistice etc., unde caracterul tehnic, aplicativ era dominant, fundamental. Aşa cum se cunoaşte, în mod tradiţional, universităţile aveau o orientare umanistă şi cuprindeau – la începuturi – doar patru facultăţii: teologie, filozofie, drept, medicină. Mai târziu – pe măsura laicizării – structura „tradiţională" a universităţilor europene a fost reconfigurată, cuprinzând facultăţile: litere şi filozofie, drept, medicină, ştiinţe. Din

această cauză, multă vreme instituţiile de învăţământ superior din grupele 2 şi 3 erau considerate inferioare universităţilor. Situaţia s-a schimbat – treptat – după multe decenii, sau secole, influenţată tocmai de realizările provenite din activităţile aplicative: inginerie, fizică, chimie, economie etc."

În republica Moldova învățământul economic a apărut pentru prima dată la Universitatea de Stat în august 1953, fiind înscriși 52 de studenţi la specialităţile „Planificarea economiei naţionale" şi „Finanţe" în cadrul Facultății de Economie.

În perioada 1964-1977, Facultatea de Economie a făcut parte din componenţa Institutului Politehnic din Chişinău, iar în 1977, în cadrul Universității de Stat din Moldova, a fost deschisă a doua facultate de profil economic – „Economie a Comerţului şi Merceologie", fondată în baza filialei din Chişinău a Institutului Unional de Comerţ din Moscova (1960-1977).

În acest context, o mare contribuţie la dezvoltarea învăţământului economic universitar din Moldova, de la a cărui înfiinţare au trecut peste 50 de ani, au avut-o academicienii Boris Melnic şi Sergiu Rădăuţan, decanii facultăţilor „Economie" şi „Economie a Comerţului şi Merceologie", Marlen Makeenko, Ivan Mocan, Mihail Carauş, Petru Secrieru, Viorel Ţurcanu şi alte personalităţi.

În present științele economice sînt prezente în cadrul majorității universităților autohtone.

Funcţiile sociale ale învăţământului superior constau în reproducerea dinamică, prezervarea şi transmiterea valorilor ştiinţei şi culturii; formarea iniţială şi continuă a cadrelor pentru economie şi cultură; dezvoltării unei personalităţi creative, a competenţelor şi atitudinilor necesare pentru desfăşurarea activităţii profesionale şi sociale; satisfacerea cerinţelor de educaţie ale individului; formarea conştiinţei şi identităţii naţionale; dezvoltarea culturii naţionale şi promovarea dialogului intercultural.

Bibliografie:

1. Borcoman R. ș.a., Învățământul din R.M. se dezvoltă în conformitate cu tendințele europene. În: Materialele conferinței metodico-științifice "Învățământul universitar din R.M: dezvoltare și tendințe de reformare în context european", Chișinău, ASEM 2006, pag. 6 – 7.
2. Popescu G. Din trecutul învățământului economic. În: Conferința științifică internațională ,, Abordări clasice și inovatoare în gîndirea economic contemporană", ed. I, Chișinău ASEM 2015. Pag. 34 – 45
3. Pohoață I. Vocația inovatoare a perspective clasice în știința economic. În: Conferința științifică internațională ,, Abordări clasice și inovatoare în gîndirea economic contemporană", ed. I, Chișinău ASEM 2015. Pag. 15-24
4. http://www.quality.uaic.ro/index.php?page=despre Păunescu C. ș.a. Către un învățământ superior economic bazat pe experiențe de învățare. În: Revista calității în Instituțiile de învățământ superior, 2014, Vol.I Pag. 3 – 14
5 .http://particip.gov.md/public/documente/137/ro_427_Proiectul-Strategiei-Sectoriale-de-Dezvoltare-Educatia-2020.pdf
   STRATEGIA SECTORIALĂ DE DEZVOLTARE PENTRU ANII 2012 – 2020, Ministerul Educației, 2012.
6. Roșcovan M. ș.a. Transformări structural în economia Moldovei. În: Simpozion științific:"Reformele economice în R.Moldova și România: realizări, tendințe, probleme." Vol. I Chișilău 1998